

Araştırma Makalesi/ Research Article

İdil-Ural Bölgesinde Eğitim Öncüsü Bir Kadın: Muhlise Bubi

Muhammed Şen*

(ORCID: 0000-0002-7402-4158)

Makale Gönderim Tarihi
28.08.2023

Makale Kabul Tarihi
19.09.2023

Atf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Şen, M., "İdil-Ural Bölgesinde Eğitim Öncüsü Bir Kadın: Muhlise Bubi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/ Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan: 3123-3142.

APA: Şen, M. (2023). İdil-Ural Bölgesinde Eğitim Öncüsü Bir Kadın: Muhlise Bubi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan), 3123-3142.

Öz

19. yüzyıl sonlarında İsmail Gaspıralı önderliğinde ortaya çıkan Cedîd hareketi, tüm Rusya Müslümanları üzerinde etkili olmuştu. Din, eğitim-kültür alanlarında ıslah ve reformlar yapılmasını hedefleyen Cedîdizm, ötekileştirilen kadın ve kız çocuklarını da göz ardı etmemişti. Başta eğitim-öğretim olmak üzere kız çocukları ve kadınların toplumda erkekler ile aynı haklara sahip ve aynı statüde olmalarını savunmaktaydı. Cedîd hareketinin İdil-Ural bölgesindeki en önemli isimlerinden biri de Muhlise Bubi olmuştur.

Bu çalışmada; gelenekçi eğitim anlayışı içerisinde yetişen, kadın ve kız çocuklarının çağdaş eğitim ve öğretim alabilmeleri için ömrünü vakfeden Muhlise Bubi'nin hayatı ve eğitim faaliyetleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İdil-Ural, Cedîdizm, İj-Bubi, Muhlise Bubi

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türkiye, tardu61@gmail.com.

Assist. Prof. Dr., Ege University, Institute of Turkish World Studies, Turkey.

A Pioneer of Education in the Idil-Ural Region: Mukhlisa Buby

Abstract

In the late 19th century, the Cedîd movement, led by Ismail Gasprinsky, had a profound influence on all Russian Muslims. Cedîdism, which aimed to bring about reforms and improvements in the areas of religion, education, and culture, did not overlook marginalized women and girls. It advocated for equal rights and status for girls and women in society, especially in education and learning, alongside men. One of the most prominent figures of the Cedîd movement in the Idil-Ural region was Mukhlise Bubi.

In this study, the life and educational activities of Mukhlisa Buby, who grew up within the traditionalist education understanding and dedicated her life to ensure that women and girls receive modern education and training, are discussed.

Keywords: Idel-Ural, Jadidism, İj-Bubi, Mukhlisa Buby.

Giriş

19. yüzyıl sonlarına kadar Rusya Müslümanları arasında var olan “Usûl-i kadîm” anlayışına göre; erkek çocuklar dini eğitimlerini camilerde, okuma ve yazma becerilerini ilköğretim okullarında almaktaydılar. Bu haklardan mahrum olan kız çocukları ise “abıstay” ve “ostazbike” olarak adlandırılan molla ve imam eşleri tarafından evlerde sadece dini eğitim görüyorlardı. Alınan eğitim yalnızca okuma- yazma, Kur’an’dan bazı surelerin ezberletilmesiyle sınırlıydı. Söz konusu eğitim anlayışı toplum üzerinde öylesine etkiliydi ki; kız çocukları için 1870’lerde açılan Rus-Tatar okullarının Kazan’da kurulan şubesi yeterli sayıda kız çocuğu okula kayıt yaptırmadığı için kapatılmıştı.

İslami inanç ve yaşam biçimlerini yeni bir bakış açısıyla ele alan, başta eğitim ve kültür alanında reformlar yapılmasını amaçlayan Cedîd hareketi, 19. yüzyıl sonlarında Rusya Müslümanları arasında zuhur etmiş, İdil-Ural bölgesinde de etkili olmuştu.

Gelenekçi eğitim anlayışına karşı İsmail Gasprıralı öncülüğünde başlayan, din, eğitim ve kültür alanlarında reformlar yapılmasını amaçlayan “usûl-i cedit” anlayışıyla birlikte çağdaş eğitim veren okulların sayısı ve buna bağlı olarak toplum içerisinde okuma-yazma oranı artmıştı. Bu Tatar aydınlanma hareketi dahilinde kız çocukları ve

kadınlar da göz ardı edilmemişti. Kadın ve kız çocuklarının erkelerle aynı haklara sahip olmadığını, ötekileştirildiğini gören İsmail Gaspıralı, kaleme aldığı “Kadınlar Ülkesi” (Tercüman 1888), “Arslan Kız” (1894)” gibi edebi eserleriyle bu duruma kayıtsız kalmamıştı. Onun kadın ve kız çocuklarının sorunlarını ele alan bu yazıları, akabinde Şefika Gaspıralı tarafından çıkartılan “Âlem-i Nisvan” (1906), “Süyümbike” (1913), “Azat Hâtun” (1917) ve “Şark Kızı” (1917) gibi dergilerin çıkarılmasıyla kararlı bir şekilde ilerleme gösterdi.

Cedîd hareketinin yankıları İdil-Ural bölgesinde de tesirini göstermiş, Kazan Tatarları bu yenileşme hareketine kayıtsız kalmamışlardı. Cedîd hareketinin İdil-Ural bölgesinde öncü kadınlarından biri de; annesinin abıstay olması dolayısıyla çok küçük yaşlardan itibaren gelenekçi eğitim anlayışına şahitlik eden, bu ortam içerisinde büyüyen ve çalışmamıza konu olan Muhlise Bubi olmuştur.

Çocukluk, Gençlik Yılları ve Eğitim Hayatı

Muhlise Bubi, İdil-Ural bölgesinde dönemin en önde gelen eğitimci ailelerinden biri olan “Bubiev” ailesinin bir mensubu olarak 21 Şubat 1869 yılında Sarapul’a bağlı (Vyatka bölgesi) İj-Bubi köyünde doğdu. Altı kardeşten hayatta kalan üç kardeşin, Ubeydullah/Gubaydulla (1866-1938) ve Abdullah’ın / Gabdulla (1871-1922) ortancasıdır¹.

Eğitimci bir ailenin mensubu olmasından dolayı olacak ki; çocukluğundan itibaren kitaplara ilgi duyan Muhlise Bubi, ilk eğitimini, babası Abdülallam Nigmatullin beyden (1834-1903) ve annesi Bedrülbenat İmankulu (1838-1922) Hanım’dan almıştı. Muhlise Bubi’nin, dedesi ve babası İj-Bubi köyünde imamlık ve müderrislik yapmış, büyükannesi Hıbbijamal Hanım ise pedagoji ve yazma becerileriyle tanınmış kişilerdi².

Muhlise Bubi’nin eğitim-öğretim hayatının şekillendiği dönemde, İdil-Ural bölgesinde kız çocuklarının eğitimine yönelik gelenekçi eğitim anlayışına has, “abıstay” olarak adlandırılan bir uygulama mevcuttu. Geleneksel eğitim metotlarının uygulandığı bu dönemde, “abıstay” ve

¹ Rafilya A. Gimazova, *Prosvetitel'skaya deyatelnost Nigmatullinih-Bubi (konets XIX-naçalo XX vv.)*, *Dissertatsiya*, Kazanskiy Gosudarstvenniy Universitet, Kazan,2004, s.17.

²*Bertugan Bubiylar hem İj-Bubiy Medresesi, Tarihi Dokumental Jientik*, Ruhiyat, Kazan,1999, s. 7.

“ostazbike” olarak adlandırılan, genellikle molla ve imamların eşleri olan kadınlar tarafından kız çocuklarına din ve ahlak eğitimi verilmekteydi. Erkek çocukları bir camide mektebe giderken, kız çocukları aynı müfredata uyularak bir evde abıstay ve ostazbike’ler tarafından eğitiliyorlardı. Daha önce bahse konu olan abıstay ve ostazbike olarak görev yapan kadınlar, genellikle mollaların kızı ya da eşleri olmaları hasebiyle dini bilgileri yanında bu görevleri nedeniyle Arapça, Farsça ve Türkçeyi iyi derecede biliyorlardı³.

Annesi Bedrülbenat Hanım’ın da bir abıstay olması, Muhlise Bubi için büyük bir şans ve onun eğitim hayatında çok etkili olmuştu. Muhlise Bubi, erken yaşlarda Arapça, Farsça ve Türkçeyi oldukça iyi bilen babasından Arapça, annesinden Farsça öğrenme imkanına sahip olmuştu. Ayrıca annesinin yanında hem harfleri tanımayı hem okumayı öğrenmiş hem de annesinin kız çocuklarına verdiği derslere katılma imkânı bulmuştu⁴.

Dönemin şartlarına göre oldukça zengin sayılabilecek babasının kütüphanesi okumaya hevesli olan Muhlise ve kardeşleri Ubeydullah ve Abdullah için bulunmaz bir imkândı. Bu ortam içerisinde Muhlise, kitaplara ilgi duymaya başlamış ve sıkça sorduğu sorularla anne, baba ve kardeşlerinin ilgisine mazhar olmuştu. “Kisekbaş”, “Yusuf Efsanesi”, “Muhammediye” gibi eserler Muhlise Bubi’nin dini, Tatar ve Doğu klasikleri arasında okuduğu kitaplar arasında yer almaktaydı. Hatta Tatar halk şiiirinde nazım türü olan sak-sok beyitlerini erken yaşta ezberlemişti⁵.

Muhlise Bubi’nin İj-Bubi Köyü Kız Yetiştirme Okulu Müdürlüğü Görevi

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Rusya’da Türk kökenli Müslüman halklar arasında ortaya çıkan Cedîdizm hareketinin temel gayelerinden biri; bir taraftan halkı dini taassuplardan kurtarmak, diğer taraftan Ruslaştırılmaktan korumaktı. Abdünnasır Kursavî, Şehabeddin Mercânî, Kayyum Nasiri, Rızaeddin Fahreddin, Abdürreşid İbrahim,

³ Allen J. Frank, *Muslim Religious Institutions in Imperial Russia*, Brill, 2001, s. 226.

⁴ Bertugan Bubiylar..., s. 7.

⁵ Alta H. Mamutova, “A. H. Muhlisa Bubi (Bobinskaya): K 150-letiyu so dnya rojdeniya”, *İz istorii i kulturu narodov Srednego Povoljya*, No: 9, T.1, Kazan, (2019), s. 160, 161.

Fatih Kerimi ve Alimcan Barudi gibi Tatar aydınları, İdil-Ural bölgesinde Cedîdizm hareketinin ortaya çıkmasına öncülük etmişlerdir⁶. Sosyo-kültürel bir hareket olarak ortaya çıkan Cedîdizmin bir diğer önemli amacı; Müslüman bölgelerinde var olan mekteplerden veya ilkokullardan oldukça farklı bir şekilde eğitim verecek yeni okulların açılmasını sağlamaktır⁷.

Rusya Müslümanları arasında yayılan Cedîd hareketi, İdil-Ural bölgesinde de karşılık bulmuş, Bubi ailesi ve dolayısıyla Muhlise Bubi'yi etkilemişti. Yeri gelmişken Muhlise Bubi'nin doğrudan Cedîd hareketi içerisinde yer almamasına rağmen kardeşleri Ubeydullah ve Abdullah'ın koyu bir Cedîdizm taraftarı olmaları ve kardeşleri Muhlise'nin fikri hayatında etkili olmaları vesilesiyle Cedîd hareketinden ziyadesiyle etkilendiği hususunu ifade edelim⁸.

Nitekim temel eğitimini babasının medresesinde alan Abdullah Bubi, ağabeyi Ubeydullah ve kardeşi Muhlise'den daha fazla İdil-Ural bölgesinde var olan geleneksel eğitim anlayışına muhalif olup, bu konularda kardeşlerini fikri olarak besleyen ve harekete geçiren kişiydi. Erken yaşlardan itibaren var olan öğretim içeriği ve yöntemlerini eleştiren Abdullah Bubi, Beyrut Üniversitesi Felsefe ve İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra köyleri İj-Bubi'ye dönmüştü⁹.

1895 yılında İstanbul'da Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne'den mezun olduktan sonra köyleri İj-Bubi'ye dönen Ubeydullah Bubi ise, kardeşi Abdullah ile hem babalarının kurdukları medreseyi tekrar inşa etme, hem de 1895-1911 tarihleri arasında mezkûr medreseyi yönetme işlerinde görev almıştı. Bu süre zarfında medresede; coğrafya ve fizik dersleri verdi¹⁰.

⁶ İsmail Türkoğlu, "Türk Dünyasının Kuzey Yıldızları Türk-Tatar Aydınları", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S.17, Eylül-Ekim, TASAV, Ankara, (2012), s. 112, 113.

⁷ İbrahim Maraş, *Türk Dünyasında Dinî Yenileşme (1850-1917)*, Ötüken Yayınları, İstanbul, (2002), s. 31-32.

⁸ Muhammet Şen, "Muhlise Bubi", *Medeniyet Işığı Türk Kadınları*, Bağcılar Belediyesi, Monad, İstanbul, (2022), s. 197.

⁹ *Bertugan Bubiylar...*, s. 7, 8.

¹⁰ Rafilya A. Gimazova, "İj-Bubi Medresesi hem Müderrisleri İşçenlegenen Kayber Yunelişleri", *İstoriçeskaya Etnologiya*, T. 7, No:1, Kazan, (2022), s. 15, 16.

1895 yılında İj-Bubi Medresesi imamı seçilen Abdullah ve ağabeyi Ubeydullah, Cedîd hareketi içerisine girerek İdil-Ural bölgesindeki Müslüman modernist ulemanın en önde gelen isimleri arasında yer almışlardı¹¹. Cedîdcilik hareketi; kadınlara sadece dini değil pozitif bilimlerin de öğretilmesini, kadınların dini ve medeni haklarını bilmeleri gerektiğini, ahlaklı bireyler yetiştirmek için yeni tarzda kız yetiştirme okullarının açılması gerektiğini savunuyorlardı. Bu minvalde artık Cedîd hareketinin mensubu olan Abdullah ve Ubeydullah Bubi kardeşler, hemen harekete geçerek, 1897 yılında köyleri İj-Bubi’de kızlar için yeni tarzda eğitim verecek olan bir kız öğrenci yetiştirme okulunun açılmasına karar vermişlerdi¹². Sahip olduğu bilgi birikimiyle bu okulun idaresi için kız kardeşleri Muhlise, biçilmiş kaftandı. Ubeydullah ve Abdullah, eşleri Nasima ve Hüsnefatıma’yı Muhlise’ye yardım etmekle görevlendirip kız kardeşlerini, yeni kurulan kız okuluna, müdür olarak tayin ettiler¹³.

Muhlise Bubi’nin, annesi Bedrülbenat Hanım’ın yanında “Usûl-i kadîm” olarak adlandırılan eğitim anlayışı dahilinde kadın ve kız çocuklarının sadece evlerde ve belli konularda eğitilmelerine, ötekileştirilmelerine şahit olduğu hususunu tekrar hatırlayacak olursak, İj-Bubi Kız Yetiştirme Okulu Müdürlüğü görevinin Muhlise Bubi için ne kadar önem arz ettiği daha iyi anlaşılacaktır¹⁴. Üstlenmiş olduğu müdürlük görevi, eleştirdiği gelenekçi eğitim anlayışıyla mücadele edebilmesi için bir fırsattı. Diğer taraftan 1887 senesinde, ailesinin isteğiyle gelenekçi bir düşünce yapısına sahip, kadınların kitap okumalarına dahi karşı çıkan İmam Celaleddin Ahmedcanoğlu ile sonu boşanmayla biten evlilik de¹⁵, Muhlise’nin yürüteceği müdürlük görevini daha anlamlı kılıyordu. İj-Bubi Kız Yetiştirme Okulu Müdürlüğü göreviyle Muhlise Bubi, kendisiyle aynı kaderi yaşamasını istemediği kız

¹¹Liliya Ş. Davletşina, “Blagotvoritelnaya deyatelnost Musulmanskih jensini v obrazovatelnoy sfere”, *Uçenie Zapiski Kazankogo Gosudarstvennogo Universiteta*, T. 151, Hh. 2, Kazan, (2009), s. 107.

¹² Mahmutova, a.g.m., s. 162.

¹³ R. Garipova, “Muslim Women’s Religious Authority and Their Role in the Transmission of Islamic Knowledge in Late Imperial Russia”, *Tatarica*, T. 5, Kazan, (2006), s. 161, 162.

¹⁴ Nadir Devlet, *Millet ile Sovyet Arasında 1917 Ekim Devriminde Rusya Türklerinin Varoluş Mücadelesi*, Başlık Kitapları, İstanbul, 2011, s. 219.

¹⁵ Şen, a.g.m., s.197.

çocuklarına yardım edebilecekti. İlk kızı Minebibinaz'ı (1891-1893) erken yaşta kaybetmesi, onu çocuklara ve özellikle kız çocuklarına karşı çok düşkün bir kadın haline getirmişti. Hayatını kaybeden kızının boşluğunu, doğum sırasında ölen hizmetçisinin kızı Bibinaz'ı (1894–1967) evlat edinerek doldurmaya çalışmıştı. Daha sonra Minemunziya (1895–1919) ve Minebibinailya (1897–1898) adında iki kız çocuğu daha olmuştu¹⁶.

İj-Bubi Kız Yetiştirme Okulu Müdürlüğü görevinde Muhlise Bubi'nin ilk icraatı; ayrı ayrı okul ve medrese ders programlarını düzenlemek oldu. Çünkü İj-Bubi Köyü'nde kış aylarında erkek çocuk sayısı 200, kız çocuk sayısı 300'ü buluyordu. Yapılan ders programı değişikliği ile Bubi kardeşler, daha önce var olan 30 ders kitabından sadece 4 tanesinin kalmasına müsaade ederek diğerlerini kendileri hazırlamışlardı. Kız çocukları için müfredata yeni dersler kondu, kızlar için ek sınıflar açıldı. 1905 senesinden itibaren müfredata Rusça dil eğitimi ilave edildi. Bubi kardeşlerin gayretleriyle geleneksel abıstay eğitim sistemine karşı reforme edilmiş kız okullarının varlığı, kısa zamanda Muhlise Bubi gibi kadınların ortaya çıkmasına olanak sağladı. Bu anlayış kız okullarını daha kabul edilebilir hale getirdi ve okul sayılarının artmasına neden oldu. İj-Bubi kız yetiştirme okulu, reforme edilmiş ve iyi organize edilmiş ilk Müslüman kadın okulu hüviyeti taşımaktaydı. Böylelikle en başından beri Abdullah Bubi'nin tahayyül ettiği Rusya Müslümanları arasında daha önce var olmayan ve diğerlerine örnek olacak modern, emsalsiz kız yetiştirme okullarının temelleri de atılmış oldu¹⁷.

Ünü gittikçe yayılan İj-Bubi Kız Yetiştirme Okuluna ilaveten, 1907 senesinde Zemsky Sarapul bölgesinde kız öğretmen yetiştirme okulu açıldı. Bu okuldan mezun olan kızlara Sarapul Bölge idaresi tarafından 'öğretmen lisansı' verilmekteydi. Kızlara öğretmen lisansı verilmesi bir ilk özelliği taşımaktaydı. Çünkü öğretmen lisansı daha önce sadece Orenburg Din Kurulu tarafından erkeklere verilmekteydi. Dolayısıyla Zemsky Sarapul bölgesinde açılan kız öğretmen yetiştirme okulu, Rusya'da kadın öğretmen yetiştiren ilk okul kimliği taşımaktaydı.

¹⁶ Mahmutova, a.g.m., s. 161.

¹⁷ Alta H. Mamutova, *Liş tebe, narod, slujenye! Istoriya Tatarskogo prosvetitelstva v sud'bah dinastii Nigmatullinih-Bubi*, Maarif, Kazan, 2003, s. 354.

Haliyle ilk 'öğretmen' sertifikasını alan kadınlardan biri de Muhlise Bubi oldu¹⁸.

Darul-muallimat olarak adlandırılan Zemsky Sarapul bölgesinde açılan kız öğretmen yetiştirme okulunda kız öğrencilere; Arapça, Farsça ve Rusçanın yanında ahlak, psikoloji, genel tarih, matematik, fizik, zooloji, botanik, ebeveynlik, ev temizliği ve el sanatları gibi hem dini hem de pozitif bilimlere ait dersler öğretilmekteydi. Yedi senelik öğretim programının içerisinde; Tatar-Türk Dili ve Edebiyatı, Rus Dili ve Edebiyatı, İslam hukukunun temelleri, inanç esasları, matematik gibi dersler bulunmaktaydı. Daha sonra pedagoji ve metodoloji, Arapça, coğrafya, dikiş dersleri, resim, hat sanatı, ev idaresi vb. dersler müfredata eklenmişti¹⁹.

Muhlise Bubi'nin de dersler verdiği Zemsky Sarapul kız öğretmen yetiştirme okulunda, yaz aylarında 6 ay devam eden kurslar açılmaktaydı. Okuldan mezun olan kızlar, öğretmen olarak çalışma hakkına sahiptiler²⁰. Kısa zamanda Muhlise Bubi ve müdürlüğünü yaptığı kız yetiştirme okulunun ünü, Kazan'dan Moskova'ya, Semerkant'a, Bişkek'e ve Sibiryaya kadar yayılmıştı. Rusya genelinde kız okullarının sayısı arttıkça, nitelikli öğretmenlere olan talep artmaya başlamıştı²¹.

Muhlise Bubi'nin emek ve gayretlerinin karşılık bulduğuna, eğitim faaliyetleriyle İdil-Ural bölgesinde yaşayan kız çocuklarının yürekleri ve hayatlarına nasıl dokunduğunun en somut örneklerinden biri, öğrencisi olan Reyhan'ın kendisine yazmış olduğu mektuptur. Nizhniy Novgorod'ta yaşayan varlıklı bir tüccar ailenin kızı olan Reyhan, biraz asi olduğu için Muhlise Bubi'nin müdürlüğünü yaptığı okula gönderilmişti. Muhlise Bubi'nin tedrisatından geçen Reyhan, yıllar

¹⁸ Lilya R. Gabdrifikova, "Mugallima: novaya sotsialno-professionalnaya rol Tatarskoy jensini načala XX v.", *Vestnik RUDN*, S. 18, No: 2, Moskva, (2019), s. 305, 306.

¹⁹ Mamutova, (2019), s. 163.

²⁰ *İslam Na Urale (Entsiklopedičeskiy Slovar)*, Red. D. Z. Hayretdinov, Moskova-Nijniy Novgorod, Medina, İzd. 2009, s. 68, 69.

²¹ Aydar Yu. Habutdinov, "Medrese Musulman okruga Orenburgskogo magometanskogo duhovnogo sobraniya kak obşenatsionalniy institut", *Pax Islamica*, Tom 1, No: 2, University of Amsterdam, (2009), s. 82.

sonra öğretmenliğini yapan Muhlise Bubi'ye mektubunda şöyle yazmaktaydı:

“Gece gündüz bizimle ilgilendiniz, bizi iyi bir insan yaptınız, anne babamızdan daha şefkatli davrandınız, bize mutlu kılacak nasihatler verdiniz. Ne kadar minnettar olsam da, biliyorum ki bize verdiklerinin onda birini bile size geri veremem”²².

1905-1907 devriminden sonra Çarlık idaresi, tehlike olarak gördüğü Tatar milli kültür hareketlerine karşı önlem alma ve “usûl-i cedîd” mekteplerini kapatma yoluna gitti. Bu süreçte Müslüman modernizminin en belirgin örneklerini teşkil eden İj-Bubi Kız Yetiştirme Okulu da Pan-Türkist ve Pan-İslamist fikirler yaydığı gerekçesiyle Çarlık idaresi tarafından tehlike olarak görülmüştü. 30 Ocak 1911 senesinde İj-Bubi köyündeki erkek medresesi kapatıldı, tevkif edilen Ubeydullah ve Abdullah kardeşler, yargılanarak 16 ay hapis cezasına çarptırıldılar. Bu süreç içerisinde Muhlise Bubi, her türlü tazyik ve tehdide karşı cesurca direnmesine rağmen, 18 Ocak 1912'de Vyatka eyaletindeki devlet okulları müdürünün emriyle, müdürlüğünü yaptığı kız yetiştirme okulunun kapatılmasına mâni olamadı²³.

Muhlise Bubi'nin Kadılık Görevi

Çarlık idaresi tarafından müdürlüğünü yaptığı kız yetiştirme okulunun kapatılmasıyla kariyeri ve ideallerinin sonlanmasına müsaade etmeyen Muhlise Bubi, 1911 yılında Troitsk'te tüccar bir aile olan Yauşev'lerin “Süyün Bike” adındaki açmayı düşündükleri kız yetiştirme okulu müdürlüğü teklifini kabul etti. Okulun 1912-1913 öğretim yılı açılışında yapmış olduğu konuşma, Muhlise Bubi'nin ideallerinden vazgeçmediği ve ne kadar kararlı olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir:

“Çocukların terbiyesi babaları tarafından değil, elinde büyüdükleri anneleri tarafından verilir. Çocukların yetiştirilmesi, kelimelerle ifade edilecek, tartışma konusu yapılacak kadar kolay bir iş değildir. Bu iş, oyuncak olmaktan uzak, oldukça ciddi bir konudur. Ebeveynlik; belirli kalıplara sığdırılmaz, çocuğu sadece beslemekten ibaret değildir. Daha önemlisi çocuğun sağlığına,

²² Mamutova, (2019), a.g.m., s. 163,164.

²³ Azat M. Arslanov, “Tatarskie učitel'skie kursy v istorii Tatarskoy kultury (konets XIX – načalo XX vv.)”, *Vestnik*, No:3, (2013), s. 185-187.

temizliğine, ahlakına ve davranışlarına özen gösterilmelidir. O halde çocukların yetiştirilmesiyle ilgilenmek zorunda olan kadınlara büyük görev düşmektedir. Kadınların hijyen ve ahlak, maneviyat ve eğitim, din ve inanç gibi tüm alanlarda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Ayrıca ev işleri, yemek pişirme, evdeki giyim kuşam ve daha pek çok şey kadınların omuzlarındadır. Tüm bunlar için kadınlar, çok fazla bilgiye sahip olmalıdırlar. O halde kızlarımızı, erkek çocuklarımızdan daha fazla bilgi sahibi yapmak için eğitmemiz oldukça önemlidir²⁴”.

1905 devrimi, Çarlık idaresi tarafından Cedâcilik hareketinin bir tehlike olarak görülmesine ve Bubi Kız Yetiştirme Okulunun kapatılmasına neden olmuşsa da²⁵ Muhlise Bubi’yi ‘Kadı’lığa” taşıyacak ve ona, ilk “kadın kadı” unvanını verecek sürecin de yolunu açmıştır. “Eşitlik”, “özgürlük” sloganlarıyla Bolşeviklerin iktidara gelmesine neden olan 1917 Şubat devrimi, tüm Rusya’da olduğu gibi Rusya Müslümanları arasında da umut ve sevinçle karşılanmıştı²⁶. Bu bahar havasının estiği ortamda, 1917 yılı 1-11 Mayıs tarihleri arasında Bütün Rusya Müslümanları Birinci Kongresi tertip edildi. Rusya Müslümanlarının geçici merkez bürosu üyeleri arasında; Zeki Velidi Togan, Mustafa Çokay, Ahmed Salihov gibi isimler bulunmaktaydı²⁷.

Bütün Rusya Müslümanları Birinci Kongresi, Muhlise Bubi’nin hayatında mühim rol oynamıştı. Çünkü 1905 devrimi reformist Müslüman kadınların kamusal alanda daha aktif olmalarının yolunu açmış, 1917 Şubat devrimi ise Müslüman kadınların toplum içerisindeki etkinliklerini artırmıştı. Rusya’da anayasa meclisi seçiminde tanınan genel oy hakkından kadınların da istifade etmesi, Müslüman kadınlara, erkeklerle siyasi eşitlik sağlamıştı. Artık kadınlar sadece öğretmen olarak değil kadın ve hayır dernekleri kurarak hayatın her alanında yer almaya başlamışlardı. Geline bu yeni süreçte Müslüman kadınlar, kadın toplantıları ve kongreleri düzenlemeyi, erkeklerle eşit düzeyde Bütün Rusya Müslümanları Birinci Kurultay’ına katılmayı talep etmeye

²⁴ Bertugan Bubiylar..., s. 146, 147.

²⁵ Lev D. Trotskiy, *Permanentnaya revolyutsiya*, Moskva, 2018, s. 95.

²⁶ Ahmet Gündüz, “1917 Bolşevik İhtilâlinin Türk Dünyasındaki Yansımaları”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, (2005), s. 4-8.

²⁷ Ahmet Karaca, “Çarlık ve Bolşevik Rusya Döneminde Türk-Müslüman Kurultaylarının Bolşevik Devrimine Etkisi”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi- Journal of Eurasian Inquiries* 11, 1, (2022), s. 85.

başlamışlardı. Çoğunluğunu Müslüman modernistlerin oluşturduğu 900 delegenin 112'sinin kadın olduğu Bütün Rusya Müslümanları Birinci Kongresinde, Müslüman nüfusun yarısını oluşturan kadınların erkeklerle eşit olmadıkları hususunda cereyan eden tartışmalardan sonra kadınlara; siyasi ve medeni olarak erkeklerle aynı hakların tanınması yönünde karar alınmıştı²⁸.

Bütün Rusya Müslümanları Birinci Kurultay'ında kadınlara tanınan haklar içerisinde; din ile alakalı meseleler ve dini işlerin yürütülmesiyle ilgili kurumların idaresinde söz sahibi olacaklarına dair hükümler de bulunmaktaydı. Bunun neticesi olarak kongrede Sibiryaya, Rusya ve Kazakistan'da bulunan Müslümanların dini işlerini yürütmek amacıyla Alimcan Barudi müftü seçilmişti. Rusya Müslümanları Merkezi Ruhani İdaresi üyeliğine tayin edilecek 6 aday için, müracaat eden 38 aday arasında Fahrelbanat Akçurina, Maryam Pataşova ve Muhlise Bubi olmak üzere 3 kadın aday bulunuyordu. Yapılan oylama neticesinde Muhlise Bubi, kongrede bulunmamasına rağmen kadı olarak seçildi²⁹.

Muhlise Bubi'nin 'kadı' seçilmesi, yalnızca Rusya Müslümanlarının tarihinde değil, tüm modern Müslüman dünyasında benzersiz bir olaydı. Süyün Bike Dergisinin sahibi ve muharriri olan Yakup Halili, bu durumu şöyle dile getirmektedir:

“İdare-i dîniyye'ye beş kadıdan biri olarak, bir kadını seçildi. Biz İslam dünyasında Müslime kadı olduğunu hiç bilmiyoruz. İslam memleketi olan Türkiye'de de kadınlardan kadı olduğunu hiç duymadık. Muhlise'nin kadı olarak seçilmesi, kadınların oyu ile gerçekleştirilmiştir. İşte bu durum, hicabın bittiğini, erkek ve kadının işte, hukukta eşitliğini gösteren bir faktördür³⁰.”

1917 yazında Troitsk'ten ayrılarak Ufa'ya taşınan, dönemin ünlü dini liderleri Müftü Galimcan Barudi (1857–1921) ve Rızaeddin Fahreddin (1859–1936) rehberliğinde kadınlar arasında önemli eğitim ve organizasyon çalışmalarına öncülük eden Muhlise Bubi, kadılık görevinde boşanma, mehir, evlilik rızası, miras ve diğer konuların çözümü için kurulan aile bölümünün idaresiyle görevlendirilmişti. Aile

²⁸ Ahmet Kanlıdere, “Rusya Müslümanlarının Kongrelerinde Kadın Sorunu (1905-1917)”, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, C. 2, İstanbul, (2000), s. 144-146.

²⁹ A. R. Şarafa'eva, “Jenşini i jenskiy vopros na Musulmanskih s'ezdah 1917 goda”, Turkologičeskie İssledovaniya, T. 3, No:2, Kazan, (2020), s. 54.

³⁰ Mamutova, (2019), a.g.m., s. 165, 166.

içi anlaşmazlıkları çözmek ve kadınları başarısız evliliklerden kurtarmak Muhlise Bubi için ayrıca bir önem arz etmekteydi. Zaten daha önce bahsettiğimiz üzere kendisi de eşinden baskı gören, bir evliliğin kurbanı olmuştu. Bundan dolayı kendisiyle aynı kaderi yaşayan kadınların durumunu en iyi şekilde anlayabilecek kötü tecrübelerle sahipti. Eşi Ahmedcanoğlu ile mutsuz giden evliliğini dahi ancak kadı seçildiği ve aile işleriyle ilgilendiği bu yıllarda, 23 Aralık 1917 senesinde sonlandırabilmişti³¹.

1917 yazında Kazan'da yapılan İkinci Tüm Rusya Müslüman Kongresi'nde kadınlara yönelik ele alınan konuların başında çok eşli evlilikler gündeme gelmiş ve çok eşliliği yasaklayan kararın alınması, tepkilere neden olmuştu.

"Müslümanlar Kuruluna erkeklerin ikinci bir evliliğe girdiğine dair birçok şikâyet geliyor ve imamlar bunu bile bile düğün töreni yapıyorlar. Ben bir kadınam ve bu durum kalbimi acıtıyor. Kızların adamın zaten evli olduğunu bilmesine rağmen hâlâ evleniyor olmaları da endişe vericidir. Burada üç suçlu var: erkek, evlenmeyi kabul eden kadın ve onlara nikâh kıyan bir imam. Ruhani idare, erkeklerin yeniden evlenmesini yasakladı, kadınlar buna uymak zorundadır³²".

1923 ve 1926 senelerinde tertip edilen Tüm Rusya Müslümanları Kongrelerinde Muhlise Bubi tekrar kadılık görevine seçilmişse de, 1920'lerin sonlarından itibaren Bolşevikler, İslam'a yönelik baskıcı tutumları neticesinde cami ve okulları kapatmaya, Müslüman Tatar aydın, din adamı gibi önde gelen şahsiyetleri tutuklamaya başlamışlardı. Bu süreçten nasibini alan Muhlise Bubi de Sovyet karşıtı, "Başkurdistan Cumhuriyeti'nin karşı-devrimci isyancı milliyetçi örgütlerine" karışmakla suçlanmış ve 1930 yılında tutuklanmıştı. Sadece 7 yıl tutuklanmakla bırakılmayan Muhlise Bubi'nin hacca gitmek için biriktirdiği tüm mal varlığına da el konulmuş, 23 Aralık 1937 senesinde 68 yaşında kurşuna dizilmek suretiyle idam edilmişti³³.

³¹ Şen, a.g.m., s.197.

³² Aliya Mutallimova, "Tatar Halkının Aydını (İlk Müslime Kadı) Muhlise Bubi", *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), (2022), s. 88.

³³ R. Hakim, "Djadidizm: reformirovanniy İslam. Gde naşa Mekka?", *Gasırlar Avazı, Nauçno-dokumentalnyj jurnal*, No: 4, S. 64/65, Kazan, 2011, s. 195.

Muhlise Bubi'nin günümüze intikal eden, bilinen bir kitabı bulunmamaktadır. Kalem almış olduğu yazılarının bir kısmı 1924-1927 senelerinde Ufa şehrinde Müftülük tarafından neşredilen "İslâm Mecellesi Dergisinde yayımlanmıştır. *"Bubi'de Kızlar İçin Terbiyehane"*, Ülfet- 1906/38 (6 Eylül), *"İdarege Mektup"*, Ahbar, 1908 /45 (28 Mart), *"İslâm Dünyasında Hatunlar"*, İslâm Mecellesi, 1924/1, s. 28-30, *"Hatunlar Gineşi ile İş Kıluv"*, İslâm Mecellesi, 1924/2, s. 72-73, *"Diniye Nezâretine Tâbi Bulgan Hürmetli İmamlar ve Din Âlimlerine"*, İslâm Mecellesi, 1925/5-6, s. 227-228, *"Hatun Kızlara Ait"*, İslâm Mecellesi, 1925/11-12, s. 438-442 kaleme almış olduğu makaleleri arasında yer almaktadır.

"Bubi'de Kızlar İçin Terbiyehane" adlı makalesinde; müdürlüğünü yaptığı kız yetiştirme okulu hakkında bilgi vermektedir. Okulda dini eğitimin yanında, tarih, coğrafya, edebiyat gibi derslerle birlikte el sanatlarına dair kurslar verildiğinden bahsedilmektedir. *"İdareye Mektup"* adlı yazısında; başında bulunduğu kız yetiştirme okulunun adresi ve yapılacak sınav tarihini bildirmek için Ahbar gazetesi idaresine gönderdiği yazıya ilişkindir. *"İslâm Dünyasında Hatunlar"* başlıklı yazısında; Muhlise Bubi, İslam'ın ilk yıllarından itibaren kadınların İslam dinine yaptıkları hizmetlere atıf yaparak, yaşadığı toplum içerisinde de kadınların erkeler ile aynı rolü üstlenmeleri gerektiğini savunur. Akabinde gelenek ve göreneklerin öneminden bahsederek, kadınların gelenek ve göreneklerin gelecek nesillere aktarılmasındaki öneminden bahsetmektedir. Nihayetinde dilin öneminden bahsetmekte, kendi dillerini ve Rusçayı iyi bilen nesillerin yetişmesi gerektiğine dair tavsiyeler vermektedir. *"Hatun Kızlara Ait"* isimli uzunca kaleme aldığı makalesinde; güzel ahlak ve terbiyeden bahsettikten sonra bir toplum için aile ve aile hayatının önemi ve gerekliliğinden bahsetmektedir. Sağlıklı bir aile hayatı için İslam dininin şart koştuğu 5 hususu sıralamaktadır: a) Karı koca ahlak ve eğitimde birbirlerine saygı göstermelidir. b) Gelin adayı kızlar, kendilerini yetiştirmeli, eğitilmiş olmalıdır. c) Eşlerden her kimin eğitimi daha zayıfsa diğeri bir arkadaş gibi onu eğitmeye yardımcı olmalıdır. d) Eşler yaş olarak birbirlerine yakın olmalıdırlar. e) Evliliklerde dış güzellikten ziyade maneviyata (edep, terbiye, ahlak) bakılmalıdır. Ayrıca karı ve

kocanın birbirlerine karşı; sadakat, saygı-sevgi, nezaket ve yardımlaşma gibi 4 görevlerinin bulunduğundan bahsetmektedir³⁴.

Sonuç

Muhlise Bubi, İdil-Ural bölgesinde eğitim öncüsü bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Vermiş olduğu mücadele neticesinde kadınların sosyal ve ekonomik hayata aktif olarak katılabilmelerinin yolunu açmış, tüm Rusya Müslümanları kadınlarının sesi olmuştur.

12 Mayıs 1917 tarihli Tüm Rusya Müslümanları Kongresi'nde "Kadı" olarak seçilmekle bir ilke imza atmış, İdil-Ural bölgesinde toplum içerisinde var olan gerek eğitim ve gerekse dinsel tabuları yıkarak Türk-Tatar toplumunun modernleşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

İdealist ve cesur kişiliğiyle eğitim ve din alanlarında kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olabilmelerine ömrünü adayan Muhlise Bubi, Sovyet idaresi tarafından tehlike olarak görülmüş ve kurşuna dizilmek suretiyle katledilmiştir. Hayatını ortaya koyduğu eğitim-öğretim alanındaki faaliyet ve başarılarıyla sadece İdil-Ural bölgesi değil bütün Türk dünyası kadınları içerisinde mümtaz yerini almıştır.

Kaynakça

- Arslanov, Azat M., "Tatarskie učitel'skie kursy v istorii Tatarskoy kultury (konets XIX – načalo XX vv.)", *Vestnik*, No:3, (2013), s. 185-187.
- Bertugan Bubiylar hem İj-Bubi Medresesi, Tarihi Dokumental Jientik*, Ruhیات, Kazan,1999, s. 7.
- Davletşina, Liliya Ş., "Blagotvoritel'naya deyatelnost Musulmanskih jenşini v obrazovatel'noy sfere", *Uçenie Zapiski Kazankogo Gosudarstvennogo Universiteta*, T. 151, Hh. 2, Kazan, (2009), s. 107.
- Devlet, Nadir, *Millet ile Sovyet Arasında 1917 Ekim Devriminde Rusya Türklerinin Varoluş Mücadelesi*, Başlık Kitapları, İstanbul, 2011, s. 219.
- Frank, Allen J. *Muslim Religious Institutions in Imperial Russia*, Brill, 2001, s. 226.

³⁴ Bertugan Bubiylar..., s. 106-112.

Gabdrifikova, Lilya R., "Mugallima: novaya sotsialno-professionalnaya rol Tatarskoy jensini naçala XX v.", *Vestnik RUDN*, S. 18, No: 2, Moskva, (2019), s. 305, 306.

Garipova, R., "Muslim Women's Religious Authority and Their Role in the Transmission of Islamic Knowledge in Late Imperial Russia", *Tatarica*, T. 5, Kazan, (2006), s. 161, 162.

Gimazova, Rafilya A., *Prosvetitskaya deyatelnost Nigmatullinih-Bubi (konets XIX- naçalo XX vv.)*, *Dissertatsiya*, Kazanskiy Gosudarstvennyy Universitet, Kazan, 2004, s.17.

Gimazova, Rafilya A., "İj-Bubi Medresesi hem Müderrisleri İşçenlegen Kayber Yunelişleri", *İstoriçeskaya Etnologiya*, T. 7, No:1, Kazan, (2022), s. 15, 16.

Gündüz, Ahmet, "1917 Bolşevik İhtilâlinin Türk Dünyasındaki Yansımaları", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, (2005), s. 4-8.

Habutdinov, Aydar Yu., "Medrese Musulman okruğa Orenburgskogo magometanskogo duhovnogo sobraniya kak obşenatsionalniy institut", *Pax Islamica*, Tom 1, No: 2, University of Amsterdam, (2009), s. 82.

Hakim, R., "Djadidizm: reformirovanniy İslam. Gde naşa Mekka?", *Gasırlar Avazı, Nauçno-dokumentalniy jurnal*, No: 4, S. 64/65, Kazan, 2011, s. 195.

İslam Na Urale (Entsiklopediçeskiy Slovar), Red. D. Z. Hayretdinov, Moskova-Nijny Novgorod, Medina, İzd. 2009, s. 68, 69.

Kanlıdere, Ahmet, "Rusya Müslümanlarının Kongrelerinde Kadın Sorunu (1905-1917)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, C. 2, İstanbul, (2000), s. 144-146.

Karaca, Ahmet, "Çarlık ve Bolşevik Rusya Döneminde Türk-Müslüman Kurultaylarının Bolşevik Devrimine Etkisi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi-Journal of Eurasian Inquiries* 11, 1, (2022), s. 85.

Mamutova, Alta H., "A. H. Muhlisa Bubi (Bobinskaya): K 150-letiyu so dnya rojdeniya", *İz istorii i kulturi narodov Srednego Povoljya*, No: 9, T.1, Kazan, (2019), s. 160, 161.

Mamutova, Alta H., *Liş tebe, narod, slujenye! İstoriya Tatarskogo prosvetitelstva v sud'bah dinastii Nigmatullinih-Bubi*, Maarif, Kazan, 2003, s. 354.

Maraş, İbrahim, *Türk Dünyasında Dinî Yenileşme (1850-1917)*, İstanbul, 2002, s. 31-32.

Mutallimova, Aliya, "Tatar Halkının Aydını (İlk Müslime Kadı) Muhlise Bubi", *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), (2022), s. 88.

Şarafe'eva, A. R., "Jensini i jenskiy vopros na Musulmanskih s'ezdah 1917 goda", *Turkologičeskie İssledovaniya*, T. 3, No:2, Kazan, (2020), s. 54.

Şen, Muhammet, "Muhlise Bubi", *Medeniyet İşığı Türk Kadınları*, Bağcılar Belediyesi, Monad, İstanbul, (2022), s. 197.

Trotsky, Lev D., *Permanentnaya revolyutsiya*, Moskva, 2018, s. 95.

Türkoğlu, İsmail, "Türk Dünyasının Kuzey Yıldızları Türk-Tatar Aydınları", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S.17, Eylül-Ekim, TASAV, Ankara, (2012), s. 112, 113.

Extended Abstract

Mukhlisa Buby was born on 21 February 1869 in the village of Ij-Bubi (Sarapul), a member of the "Bubievs", an educator family in the Idel-Ural region. He received his first education from his mother Bedrülbenat (1838-1922) and father Abdulallam (1834-1903). Thanks to his parents, he had the opportunity to learn Arabic, Persian and Turkish as well as reading and writing at an early age. Her father's library, which could be considered quite rich according to the conditions of the period, was a unique opportunity for Mukhlisa and her brothers Gubaidulla (1866-1938) and Gabdulla (1871-1922), who were eager to read. In this environment, Mukhlisa became interested in books and frequently asked questions that attracted the attention and interest of her parents and siblings. Works such as "Kisekbash", "Legend of Yusuf", "Muhammadiye" were among the books Mukhlisa Buby read among religious, Tatar and Eastern classics. At an early age, she could even recite by heart the couplets of sak-sok, a verse genre of Tatar folk poetry.

Mukhlisa Buby's childhood, youth and education life coincided with a period when there was a traditionalist understanding of education called "usûl-i kadîm" in the Idel-Ural region. Within this traditionalist understanding of education, girls were taught in homes by women called "abistay" and "ostazbike", usually the wives of mullahs and imams. The lessons given to girls consisted of religious and moral education. Mukhlisa Buby and her brothers Gubaidulla and Gabdulla grew up in such an educational approach.

Gubaidulla and Gabdulla Bubi, who joined the Jadid movement, were among the most prominent figures of the Muslim modernist ulema in the Idel-Ural region. Gabdulla, who received his basic education in his father's madrasah, was the most opposed to the traditionalist understanding of education among the Bubi brothers. From an early age, he was opposed to the understanding of usûl-i kadîm. After graduating from the Faculty of Philosophy and Theology at Beirut University, he returned to their village of Ij-Bubi. In 1895, after graduating from the İstanbul Mülk-i Şahane (İstanbul), Gubaidulla Bubi returned to their village of Ij-Bubi and taught geography and physics at the girls' school he and his brother founded. Under the leadership of Gubaidulla and Gabdulla, a girls' school was opened in Ij-Bubi in 1897 and Mukhlisa Bubi became the principal of this school.

The position of Director of the Ij-Bubi School for Girls was very important for Mukhlisa Buby. She had grown up in the Usûl-i kadîm education approach and had witnessed the marginalisation and marginalisation of women and girls being educated only at home and in certain subjects. In order to fight against this traditionalist understanding of education, which she criticised, the

position of director was very important. With this position, she could express her thoughts and help women and girls who had suffered and would suffer the same fate as her.

Mukhlisa Buby's first act as principal was to organise separate schools and curricula for boys and girls. She introduced new subjects into the curriculum and replaced 30 existing textbooks. The Ij-Bubi girls' school was supplemented by the girls' teacher training school opened in 1907 in the Zemsky Sarapul district. Girls who graduated from this school were issued a 'teacher's licence' by the Sarapul district administration. Now girls could work as teachers. In this respect, Zemsky Sarapul Girls' Training School is a first.

In a short time, the fame of Ij-Bubi Girls' Training School spread from Kazan to Moscow, Samarkand, Bishkek and Siberia. This situation did not escape the attention of the Tsarist administration after the 1905 revolution and it was closed down in 1912 on the grounds that it was spreading Pan-Turkist and Pan-Islamist ideas. When the school was closed, Mukhlisa Buby briefly worked as the director of the private school "Süyün Bike" of the Yaushevs, a merchant family in Troitsk.

She did not give up on her ideals, on the idea that women should have their rightful place in society. He expressed this in the opening speech of the new school where he was the principal:

"Children are brought up not by their fathers, but by their mothers in whose hands they grow up. The upbringing of children is not an easy task that can be expressed in words or discussed. Far from being a toy, this is a very serious matter. Parenthood cannot be fitted into certain moulds; it is not only about feeding the child. More importantly, attention should be paid to the health, cleanliness, morality and behaviour of the child. Therefore, women who have to take care of the upbringing of children have a great duty. Women should have knowledge in all areas such as hygiene and morality, spirituality and education, religion and faith. In addition, housework, cooking, clothing and many other things are on women's shoulders. For all this, women must have a lot of knowledge.

As a pioneer of education and an idealist woman, Mukhlisa Buby helped girls to study, get a good education, and improve their value and status in society. The fact that Mukhlisa Buby's work and efforts were rewarded is clearly understood from the following letter written to her by Feride, the daughter of a wealthy family in Nizhniy Novgorod and one of her students at one time:

"You took care of us day and night, you made us a good person, you were more compassionate than our parents, you gave us advice that would make us happy. No matter how grateful I am, I know that I cannot give you back even a tenth of what you have given us".

Mukhlisa Buby's fondness for daughters is partly hidden in her painful life story. She lost her first daughter Minebibinaz (1891-1893) at an early age. She tried to fill the void of her deceased daughter by adopting Bibinaz (1894-1967), the daughter of her maid who died in childbirth. He later had two more daughters, Minemunziya (1895-1919) and Minebibinailya (1897-1898).

The February Revolution of 1917, which brought the Bolsheviks to power with the slogans of "equality" and "freedom", was welcomed with hope and joy among the Muslims of Russia, as it was all over Russia. In this spring atmosphere, the First Congress of All-Russian Muslims was held on 1-11 May 1917. The First Congress of All-Russian Muslims played an important role in the life of Mukhlisa Buby. Because the 1905 revolution had enabled reformist Muslim women to be more active in the public sphere, and the 1917 February revolution had increased the activity of Muslim women in society. Women began to take part in all aspects of life, not only as teachers, but also by establishing women's and charitable associations. Religious issues and administration were also included in their new demands for rights, and they demanded to participate in the First All-Russian Muslim Congress.

Among the 38 candidates who applied for 6 candidates to be appointed as members of the Central Spiritual Administration of Muslims of Russia, there were 3 female candidates, Fahrbanat Akchurina, Maryam Patashova and Mukhlisa Buby. As a result of the voting, Muhlise Bubi was elected as qadi, although she was not present at the congress. The election of Mukhlisa Buby as a qadi was a unique event not only in the history of Russian Muslims, but also in the entire modern Muslim world.

For Mukhlisa Buby, who had been elected as a qadi to deal with issues such as divorce, consent to marriage, and inheritance, resolving domestic disputes and saving women from unsuccessful marriages were of particular importance. She was already unhappily married to Ahmedjanoğlu, an imam with a traditionalist understanding. She was only able to end her marriage on 23 December 1917, after she was elected as a kadi.

In 1923 and 1926, Mukhlisa Buby, was re-elected to the post of qadi at the All-Russian Muslim Congresses, but as of the late 1920s, the Bolsheviks began to close mosques and schools and arrest prominent figures such as Muslim Tatar intellectuals and clergymen as a result of their repressive attitude towards Islam. Mukhlisa Buby, who had his share of this process, was accused

of being involved in anti-Soviet, "counter - revolutionary insurgent nationalist organisations of the Republic of Bashkortostan" and was arrested in 1930. Mukhlisa Buby, who was not only imprisoned for 7 years, was executed by firing squad on 23 December 1937 at the age of 68, after all the assets she had saved to go on pilgrimage were confiscated.

Mukhlisa Buby has no known book that has survived to the present day. Some of her writings were published in 1924-1927 in the magazine "Islam Mecellesi" published by the Mufti's Office in the city of Ufa.

Mukhlisa Buby appears as a pioneer of education in the Idyl-Ural region. As a result of her struggle, she paved the way for women to actively participate in social and economic life and became the voice of all Russian Muslim women. On 12 May 1917, she broke new ground by being elected as "kadi" at the All-Russian Muslim Congress, and played an important role in the modernisation of the Turkish-Tatar society by breaking both educational and religious taboos existing in the society in the Idel-Ural region. Mukhlisa Buby, who devoted her life for women to have equal rights with men in the fields of education and religion with her idealist and brave personality, was seen as a danger by the Soviet administration and was murdered by firing squad. With her activities and achievements in the field of education and training, she has taken her honourable place not only in the Idel-Ural region but also among the women of the whole Turkic world.